

Sprogfagene: Adgang til viden om verden

Jeg læste engang et eller andet sted følgende udtalelse: »Hvorfor læse tysk når man interesserer sig for Vietnam?« Nu er de to ting: 'at interessere sig for Vietnam' og 'at læse tysk' egentlig ikke sammenlignelige størrelser, men jeg tænkte alligevel: De to ting kan da sagtens forenes, for der findes masser af litteratur på tysk om Vietnam. Tyskland og de øvrige tysktalende lande har naturligvis en hel række af faglige institutter og centre som beskæftiger sig med Vietnam, der er foreninger og samarbejder over et bredt spektrum – handel, industri, udvikling, kunst osv. – der er migrations- og turistrelationer. I denne forstand giver tysk virkelig adgang til hele verden. I de tysksprogede tekster om Vietnam er der et perspektiv, fx situationen set fra et tysk ingeniørfirma, men det er vel i orden at inddrage disse tekster i tyskundervisningen siden sprogfagene generelt skal sigte mod interkulturel kompetence. Interkulturel kompetence indebærer at kunne forholde sig til forskellige perspektiver på verden, og det handler ikke bare om gensidige nationale perspektiver som fx – hvis vi tager tyskfaget – det danske perspektiv på det tyske og det tyske perspektiv på det danske.

Vietnam ligger nok ikke forrest i bevidstheden når man tænker på tyskundervisningen i Danmark. At denne har et vist fokus på tysksprogede lande og deres rolle i Europa og EU, er oplagt da det at lære tysk sprog er en god anledning til at lære noget om det store tysktalende område syd for vores grænse, et område der også har præget Danmark dybt i mange århundreder. Men man kan også støtte elevernes eventuelle nysgerrighed om andre dele af verden via tyskundervisningen (Risager 2003, hvor jeg argumenterer for at sprogfagenes kulturelle indhold ikke er naturligt bundet til målsprogslandene).

KAREN RISAGER

Professor emerita, dr.phil.

Institut for Kommunikation og Humanistisk

Videnskab, Roskilde Universitet

risager@ruc.dk

Hvad betyder 'verden'?

Uden for sprogfagenes kontekst bruges ordet 'verden' i utallige forbindelser og har mange mulige referencer, jf. litteraturens verden, den muslimske verden, oceanernes fantastiske verden, den gamle verden, den fjerde verden, Sofies verden, dyreverdenen, forretningsverdenen, kunstverdenen. Sprogfagene er kendetegnet ved et fag-specifikt verdensbillede hvor verden (kloden) først og fremmest ses som bestående af et antal forskellige sprog med hvert sit sprogområde, og for nogle sprogs vedkommende taler man om at dette sprogområde udgør en 'verden' med sin særlige kulturelle identitet: den engelsksprogede verden, den fransksprogede verden, den spansk-sprogede verden. For engelsks vedkommende skal 'den engelsksprogede verden' somme tider snarere forstås som omfattende de mennesker over hele verden (kloden) der har et kendskab til engelsk. Denne globale udvidelse af betydningen kan man også nogle gange se for fx spansk og fransk.

I læseplanerne for sprogfagene i Danmark understreges det gentagne gange at sprogene er 'adgang til verden' eller 'vinduer til verden'. 'Verden' er helt klart en positiv markør. Men hvad omfatter denne markør, og hvilke geografiske referencer er der i øvrigt i læseplanerne? I det følgende vil jeg diskutere dette med hensyn til fremmedsprogene (engelsk, tysk, fransk og spansk), samt dansk som andetsprog. For nemheds skyld begrænser jeg mig til folkeskolen, men noget lignende gælder sprogene i gymnasieskolen og på universitetsniveau. Der henvises i det følgende til Undervisningsministeriets læseplaner for fagene i folkeskolen.

'Verden' og andre geografiske referencer i folkeskolens læseplaner

I læseplanen for *engelsk* står der: »Interkulturel kontakt fokuserer på elevernes begyndende kontakt til den engelsksprogede verden« og »Engelsk som adgang til verden fokuserer på elevernes begyndende opmærksomhed på engelsk som et verdenssprog« (Undervisningsministeriet 2014a: 7). Der står også at »Eleverne skal opbygge en forståelse af engelsksproget kultur og samfund og sammenhæng mellem sprog og kultur« (ibid.: 7). Senere står der: »[...] fokuseres på særlige grupper inden for engelsksprogede områder, fx amerikansk ungdomskultur og fodboldkultur i England« (ibid.: 11). Det nævnes at engelsk bruges både 'ude i verden' og i Danmark. Og der omtales kontakter med »andre i udlandet« (ibid.: 11).

Vi ser her fire forskellige slags geografiske referencer: For det første er der 'den engelsksprogede verden' forstået som alle mennesker der kender til engelsk, eller alle kontekster hvori der bruges engelsk. Danmark hører formodentlig til i den engelsksprogede verden, da det som sagt et andet sted fremhæves at engelsk også bruges i Danmark. For det andet er der 'engelsksproget kultur og samfund' eller 'engelsksprogede områder' der formodentlig skal forstås som alle de områder hvor engelsk tales som modersmål eller har status af officielt sprog – det som også i den engelske fagtradition kaldes The Inner Circle (Storbritannien, USA, Australien m.m.) og The Outer Circle (Indien, Pakistan, Nigeria m.m.) (Kachru & Nelson 1996). For det tredje er der de konkrete eksempler, som udpeger de mest centrale lokaliteter i læseplanens verdensbillede: USA og England. For det fjerde er der udtrykket 'ude i verden', som placerer verden uden for Danmark, i 'udlandet', men ellers er uspecificeret.

I læseplanen for *tysk* står der: »Tysk som adgang til verden fokuserer på elevernes forståelse af tysk i Europa« (Undervisningsministeriet 2014b: 10). Der omtales også mange gange de tysktalende lande og en enkelt gang også 'tysktalende kulturer'. De konkrete eksempler der gives på lokaliteter, er Tyskland og de tysktalende lande ('de tysktalende lande' omfatter altså her ikke Tyskland). Der omtales tysktalende i Danmark, samt internationale projekter hvor tysk er kommunikationssprog.

Her ser vi at 'verden' forstås som (tysk i) Europa. Desuden nævnes 'de tysktalende lande', men udtrykket 'den tysktalende verden' bruges ikke. Det er ellers kendt for at blive brugt fx af Udenrigsministeriets Kompetencecenter. Ligesom for engelsk fremhæves det at der tales tysk i Danmark, så Danmark er vel del af den tysktalende verden? Der henvises også til brugen af tysk som internationalt kommunikationssprog, men læseplanen bruger dog ikke termen 'lingua franca', som er mere almindeligt kendt i engelskfaget; i læseplanen for engelsk omtales det engelske sprogs særlige status som lingua franca. Med hensyn til geografisk reference er verdensbilledet i læseplanen for tysk primært europæisk, meget i modsætning til engelskfaget, hvor det kontinentale Europa er helt fraværende i læseplanen selv om engelsk er hovedsproget i EU og det dominerende lingua franca i hele Europa.

For *fransk* står der: »Fransk som adgang til verden fokuserer på, at eleverne skal kunne begå sig sprogligt og kulturelt som interkulturelle sprogbrugere i den fysiske og virtuelle fransktalende verden« (Undervisningsministeriet 2014c: 6). Og: »Kultur møder fokuserer på at bruge sproget til at kunne agere i mødet med fransktalende og andre, der lærer fransk« (ibid.: 6). De konkrete eksempler

på geografiske referencer der gives, er Den franske Revolution (Frankrig) og de franske kolonier.

Her har vi omtale af 'den fransktalende verden', velsagtens det der i den franskfaglige kontekst kaldes frankofonien, en term der både kan have den brede betydning af alle mennesker i hele verden der kender til fransk (*la francophonie* med lille f), eller de lande der har tilsluttet sig *l'Organisation internationale de la Francophonie*, hvilket er lande hvor fransk tales som modersmål eller hvor fransk har status af officielt sprog – eller hvor det bruges af en vis del af befolkningen, især af eliten, fx i Vietnam, Egypten og Marokko (*la Francophonie* med stort F). Ved at læseplanen omtaler 'den fysiske og virtuelle fransktalende verden' bliver den første, brede, læsning favoriseret, idet introduktionen af 'det virtuelle' så at sige af-territorialiserer den fransktalende verden: kommunikationen over nettet foregår på tværs af lokaliteter og i princippet i hele verden.

For *spansk* (som er et etårigt valgfag) står der: 'den spansktalende verden' (Undervisningsministeriet 2014d). Det er således op til læsere om man foretrækker den bredere eller den snævrere læsning.

I læseplanen for *dansk som andetsprog* i folkeskolen står der slet ikke noget om kultur og samfund (denne dimension er strøget som kompetenceområde i dansk som andetsprog med udformningen af de nye læseplaner i 2014), men i afsnittet om Innovation og entreprenørskab står der bl.a.: »Eleverne skal opnå tro på egen formåen gennem mange succesoplevelser og derigennem tro på, at de både i og uden for skolen er i stand til at løse de sproglige opgaver, de møder i en moderne verden« (Undervisningsministeriet 2014e: 9). Man kan sammenligne med hvad der står i det tilsvarende afsnit for engelskfaget: »Eleverne skal opnå tro på egen formåen gennem mange succesoplevelser og derigennem tro på, at de både i og uden for skolen er i stand til at løse de sproglige, tekstmæssige og kulturelle opgaver, de møder i en moderne, globaliseret verden« (2014a 17). De tosprogede elever, der har en flersproglig og flerkulturel baggrund, skal ikke kunne bruge dansk i forbindelse med kulturelle opgaver i en moderne, globaliseret verden!

Ambivalens med hensyn til hvad 'verden' står for i sprogfagene

Man kan altså sige at der i læseplanerne er en ambivalens med hensyn til hvad den positive markør 'verden' står for. Hele verden? Dele af verden afgrænset af brugen af målsproget? Bestemte centrale lande herindenfor? Er Europa 'verden'? Er Danmark 'verden'?

Hvis man vil tage udtryk som 'de engelsksprogede lande', 'de fransksprogede lande' osv. alvorligt, så kan man komme forholdsvis langt omkring i verden. De engelsksprogede lande er jo ikke bare England, USA og Australien, men også fx Singapore, Sydafrika og Kenya. De tysksprogede lande er ikke bare Tyskland og Østrig, men også fx Schweiz og Argentina. De fransksprogede lande er ikke bare Frankrig og Canada (Québec), men også fx Belgien, Cameroun og Madagaskar. De spansktalende lande er ikke bare Spanien og Latinamerika (der tit behandles som en enhed), men også USA og Ækvatorialguinea. Sprogfagenes område i denne brede forstand omfatter en del af verdens lande.

Udgrænsede dele af verden

Alligevel omfatter sprogfagenes område i den brede forstand ikke hele verden. Der er mange lande hvor *engelsk, tysk, fransk og spansk* hverken er modersmål eller officielt sprog/sprog brugt af eliten. De gængse skolesprog i Danmark introducerer faktisk ikke til verden, men til verdens herrer, dvs. til de tidligere store koloniriger skabt af europæiske magter. Det kan man se når man laver en liste over de huller i verdenskortet, sprogfagene engelsk, tysk, fransk og spansk tilsammen efterlader, især i Europa og Asien:

- *Europa*: Albanien, Bosnien-Herzegovina, Bulgarien, Estland, Finland, Færøerne, Grækenland, Holland, Hviderusland, Island, Italien, Kosovo, Kroatien, Letland, Litauen, Makedonien, Moldova, Montenegro, Norge, Polen, Portugal, Rumænien, Rusland, Serbien, Slovakiet, Slovenien, Sverige, Tjekkiet, Tyrkiet (hvis vi regner det med til Europa), Ukraine, Ungarn.
- *Asien*: Afghanistan, de Arabiske Emirater, Armenien, Aserbajdsjan, Bangladesh, Bhutan, Georgien, Iran, Indonesien, Irak, Israel, Japan, Jordan, Kasakhstan, Kina og Taiwan, Kirgisistan, Kuwait, Malaysia, Mongoliet, Myanmar, Nepal, Nordkorea, Oman, de Palæstinensiske selvstyreområder, Saudi-Arabien, Sydkorea, Syrien, Tadsjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Yemen.
- *Afrika*: Angola, Etiopien, Libyen, Mozambique, Somalia, Sudan.
- *Amerika*: Brasilien, Grønland (geografisk en del af Nordamerika), Surinam.

Disse huller i verdenskortet kan man netop udfylde (nogle af dem!) hvis man en gang imellem inddrager dem i sprogundervisningen – fx med et tema om Vietnam i tyskundervisningen, eller et tema om Brasilien i spanskundervisningen.

Fokusset på målsprogene engelsk, tysk, fransk og spansk betyder naturligvis en udgrænsning af alle andre sprog i verden. Og her er der tale om virkelig mange sprog, idet man regner med at der er ca. 6.000 sprog i alt på verdensplan. Alle vores målsprogslande er flersprogede, dels på grund af indvandring, dels fordi der i landet måske tales et eller flere indfødte sprog, der ikke er identiske med vores målsprog. Da ethvert sprogsamfund til en vis grad danner rammen om et særligt diskursivt univers (en særlig 'kultur'), er der en lang lang række af diskurser og verdensforståelser som vi ikke får adgang til. At sige at sprogfagene engelsk, tysk, fransk og spansk giver adgang til 'verden', kan kun betyde at de giver mulighed for at træde et par skridt ud i 'verden' som den er formet af vestlige kolonimagter.

Ovenstående fokusering på lande kan dog også vende opmærksomheden væk fra alle de transnationale fænomener som karakteriserer vores tid, og som også er relevante at tage op i sprogundervisning som grænseoverskridende: Mere eller mindre verdensomspændende udveksling af varer og idéer, nyheder og ideologier, migration og turisme, IT og sociale medier, klimaforandringer osv. (Risager 2003; Risager 1998).

Afslutning: at inddrage de udgrænsede dele af verden

Eksemplet med Vietnam i tyskundervisningen viser som sagt hvordan man en gang imellem kan inddrage nogle af de udgrænsede dele af verden for at imødekomme klassens, nogle elevers eller en enkelt elevs interesser. Temaer om Vietnam kunne naturligvis også studeres i fransk-, spansk- eller engelskundervisningen, og også i relation til undervisningen i dansk som andetsprog.

Et andet eksempel kunne være flygtningesituationen rundt omkring i verden: Der er uden tvivl masser af materiale (videoer osv.) på både fransk, tysk, spansk, engelsk og dansk om dette væsentlige, transnationale og debatskabende emne. Hvis man for eksempel søger på internettet efter forskellige landes hjemmesider for Amnesty International (AI), fx AI France, AI Deutschland, AI España, AI Danmark, får man mange interessante emner, overskrifter og billeder/videoer frem vedr. flygtninge overalt i verden. Det kan være helt interessant at sammenligne hvad der står fx i AI France sammenlignet med AI Tunisie, eller i AI Deutschland sammenlignet med AI Österreich eller i AI Australia sammenlignet med AI New Zealand. Man kan selv søge videre under andre lande.

Noget andet man kan bruge, er hjemmesider i stil med det danske Kid's News der jo indeholder mange slags nyheder skrevet for børn. Der er i hvert fald en på engelsk: Time for Kids og en på tysk: Helles-Koepfchen.

At beskæftige sig med sådanne emner og kilder i sprogfagene ville være at tage 'verden' alvorligt som en geografisk term der gør hele kloden relevant.

Litteratur

- Kachru, B. B. & C. L. Nelson (1996). »World Englishes«. I McKay, S. L. & Hornberger, N. H. (eds). *Sociolinguistics and Language Teaching* (pp. 71-102). Cambridge: Cambridge University Press.
- Risager, K. (1998). »Language teaching and the process of European integration«. I Byram, M. & Fleming, M. (eds). *Language Learning in Intercultural Perspective. Approaches through drama and ethnography* (pp. 142-154). Cambridge: Cambridge University Press.
- Risager, K. (2003). *Det nationale dilemma i sprog- og kulturpædagogikken. Et studie i forholdet mellem sprog og kultur*. København: Akademisk Forlag.
- Undervisningsministeriet (2014a). *Læseplan for faget engelsk*. København. <http://www.emu.dk/sites/default/files/L%C3%A6seplan%20for%20faget%20engelsk.pdf> (tilgået 14.01.16)
- Undervisningsministeriet (2014b). *Læseplan for faget tysk*. København. <http://www.emu.dk/sites/default/files/L%C3%A6seplan%20for%20faget%20tysk.pdf> (tilgået 14.01.16)
- Undervisningsministeriet (2014c). *Læseplan for faget fransk*. København. http://www.emu.dk/sites/default/files/L%C3%A6seplan%20for%20faget%20fransk_1.pdf (tilgået 14.01.16)
- Undervisningsministeriet (2014d). *Læseplan for faget spansk*. København. <http://www.emu.dk/sites/default/files/L%C3%A6seplan%20for%20valgfaget%20spansk.pdf> (tilgået 14.01.16)
- Undervisningsministeriet (2014e). *Læseplan for faget dansk som andetsprog. Basisundervisning*. København. http://www.emu.dk/sites/default/files/L%C3%A6seplan%20for%20faget%20dansk%20som%20andetsprog_basisundervisning.pdf (tilgået 14.01.16)